

Новаційні тенденції сучасної дипломатії: концепт парадипломатії як інституційний напрям реалізації транскордонного та політико-дипломатичного співробітництва України

УДК 327:94

2016-го року Україна відзначає 25-ліття своєї Незалежності. 24 серпня 1991 р. було прийнято Акт проголошення незалежності України, схвалений Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року. У ньому зазначається, що нині «...продовжується тисячолітня традиція державотворення в Україні, яка має право на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами». Історичне й вагомим політичне рішення було прийнято абсолютною більшістю: 346 голосів віддано «за» про-

голошення незалежності, лише 1 – «проти».

У нових геополітичних і суспільно-політичних умовах розгорнулися державотворчі процеси. Україна шукала себе у світі та Європі, а Європа й світ ділилися з нею набутим міжнародно-політичним та інституціональним досвідом державотворення. Величезну роль у розвитку громадянського суспільства, реалізації задекларованих Конституцією України прав і свобод відіграла саме українські дипломатія й дипломати. У цьому інноваційному діалозі з урахуванням кра-

Summary

At the article is analyzed the regions as independent players not only at national level but also in the international arena as a whole, because the modern international political processes in the world and the evolution of political and diplomatic formed in the context of three interrelated trends: globalization, regionalization and institutionalization. One of the most striking manifestations of regionalization has become a trend of increasing subnational actors in international and diplomatic systems.

Transferring a large part of power to regions, sub-national or those arising from cross-border cooperation, currently defined as a special type of diplomacy – paradiplomacy. This focuses on the fact that the emergence and efficient work paradiplomacy evidence of active development of the innovation direction of the diplomacy in the new environment polycentric world. Experience of development of the paradiplomacy of the European Union amounts to both theoretical and practical interest for the regions of Ukraine.

Keywords: diplomacy, foreign policy, paradiplomacy, institutionalization, regionalization, globalization, Ukraine, the European Union.

щих традицій світової дипломатії й з'явився концепт парадипломатії як новаційний напрям реалізації програми «Східного партнерства».

Протягом багатомісячної історії регіони досить часто виступали в якості самостійних гравців не лише на національному рівні, а й на міжнародній арені. Однак саме наприкінці XX – на початку XXI століття приділялася особлива увага їхній ролі в міжнародних справах, зовнішній політиці та дипломатії. Метою цього дослідження є визначення місця регіонів у політико-інституціональній і політико-дипломатичній системах сучасного світу, можливості врахування історичного досвіду в інституціональній розбу-

дові сучасних держав глобалізованого простору, зокрема – України.

Зазвичай глобалізація і регіональна інтеграція істотно впливають на зміну територіально-політичного устрою національних держав і розвитку регіонального руху у світі. Як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації позначилися на регіональному рівні. Відповідні зміни, розширення ЄС і прагнення до подальшого поглиблення інтеграції спричинили бурхливі дебати стосовно майбутнього устрою Європейського Союзу і місця в ньому нових держав, зокрема й України з її регіонально-інституціональною структурою. Саме тому питання про те, яка роль буде відведена регіо-

нам в оновленому і розширеному складі Європейського Союзу, займає за ступенем важливості далеко не останнє місце.

Аналізуючи регіони в якості одного із гравців на міжнародно-політичному олімпі, варто, насамперед, визначити сутність поняття «регіон» та геополітичні, геодипломатичні й гео-економічні інтереси країн світу з відповідними механізмами їх реалізації. Якщо об'єктом вивчення загальної регіоналістики є «регіон як самостійна просторово-географічна, адміністративно-територіальна, інституціонально-політична, дипломатична, економічна, соціальна, історико-культурна, етнічна і демографічна величина», то об'єктом вивчення міжнародно-політичної регіоналістики є регіональна державна політика і дипломатія, а також політична сфера регіональних спільностей. Характеризуючи сутність і зміст терміна «регіон», слід акцентувати увагу на його неоднозначності та різному трактуванні в науковій літературі.

Предмет міжнародно-політичної регіоналістики пов'язаний із закономірностями становлення та розвитку політичної влади в регіонах, взаємного впливу державної політики на регіони і політики регіонів — на державу, а також із закономірностями функціонування політичної сфери життя регіональної спільності [1, с. 77-82].

Сучасні міжнародно-політичні процеси та еволюція політико-дипломатичних систем формуються в контексті трьох взаємопов'язаних тенденцій: глобалізації, інститу-

ціоналізації та регіоналізації. Одним із найбільш яскравих проявів регіоналізації/транскордонізації стала тенденція зростання субнаціональних акторів у міжнародних і дипломатичних системах (термін «транскордонізація» — В.Ц. — уперше вводить автором до наукового обігу). Участь субнаціональних акторів у міжнародних відносинах — це феномен, який у європейській теорії дипломатії визначають як парадипломатія. Уперше термін «парадипломатія» з'являється у 80-х роках ХХ століття. Автором вважається професор університету Нью-Йорку Іво Духачек. Деякі автори розділяють пальму першості щодо авторства терміна між Панайотісом Солдатосом і Іво Духачеком. Спочатку вони використовували термін «мікродипломатія», але згодом його замінили на «парадипломатія». Глобальна парадипломатія базується на політичних і дипломатичних контактах різних держав, які формуються через контакти субнаціональної влади не лише з торговельними, промисловими або культурними акторами зарубіжних країн, а й з усіма можливими агента-

ми зовнішніх зв'язків національних урядів, акторами транскордонного співробітництва і безпеки (транскордонна парадипломатія) [2; 3, с. 20-26].

На початку 90-х років ХХ ст. в науковий обіг вводиться типологія акторів як учасників парадипломатії за критерієм рівень дипломатичних зносин, а саме: міжкордонна (транскордонна) регіональна парадипломатія; трансрегіональна (макрорегіональна; мікрорегіональна) парадипломатія; глобальна парадипломатія. Це теоретичне обґрунтування концепту парадипломатія було сприйняте більшістю дослідників теорії дипломатії, які почали використовувати концепт при вивченні міжнародної активності субнаціональних одиниць/інституцій (провінції, штати, кантони, регіони, землі, області, округи та ін.). Ґрунтуючись на науковому дискурсі кінця ХХ — початку ХХІ століття, парадипломатію можна визначити як участь субнаціональних одиниць у міжнародних відносинах через встановлення формальних і неформальних, постійних і тимчасових зв'язків з іноземними акторами з метою досягнення означеної

кількості завдань через різноманітні стратегії, дії на міжнародній арені та в політико-дипломатичних системах/системі. Спираючись як на теоретичні здобутки, так і на емпіричний досвід, на сучасному етапі парадипломатію визначають як участь субнаціональних одиниць у міжнародних відносинах, зовнішній політиці та дипломатії через встановлення формальних та неформальних, постійних і тимчасових контактів з іноземними партнерами з метою досягнення певних цілей у сфері зовнішніх зносин (наприклад, питання транскордонної співпраці або транскордонної безпеки).

Серед економічних факторів, що вплинули на активізацію регіонів у період новітньої історії, варто відзначити подальший розвиток і диверсифікованість економіки, занепад старих промислових і сільськогосподарських регіонів, появу нових галузей і як наслідок — нових центрів зростання в регіонах. Певну роль відіграв психологічний фактор — у міру розвитку таких процесів, як європейська інтеграція і глобалізація, у багатьох людей з'явилося відчуття незахищеності, нестабільності, позбутися якого простіше всього у вузькому колі знайомих і близьких людей, відчуваючи свою приналежність до рідного краю і його долі.

Глобальна парадипломатія базується на політичних і дипломатичних контактах різних держав, які формуються через контакти субнаціональної влади не лише з торговельними, промисловими або культурними акторами зару-

біжних країн, а й з усіма можливими агентами зовнішніх зв'язків національних урядів.

Регіоналізація на сучасному етапі має своєю складовою особливий тип дипломатії – парадипломатію. Регіоналізація належить до превалюючих факторів розвитку політико-дипломатичних систем і міждержавного співробітництва в сучасному глобалізованому світі.

На сьогодні реформування системи державного управління країн Східної Європи в ході реалізації «Східного партнерства» ставить нові завдання перед нашою країною. Якщо раніше регіональна співпраця між Україною, Польщею, Угорщиною здійснювалася виключно в міждержавному форматі, то нині вона перейшла на інший рівень, тобто перетворилася як на співпрацю України з окремими країнами Європейського Союзу, так і з Європейським Союзом як самостійним міжнародним актором (міжнародним інститутом/інституцією). Окрім цього, співробітництво на регіональному рівні стало органічною складовою реалізації східної політики Європейського Союзу.

Розвиток парадипломатії в ЄС став можливим завдяки активізації діяльності регіональних утворень незалежно від їхньої будови. Саме регіональні уряди та національні меншини, які мають власне самоврядування, такі як Каталонія, Ломбардія, Рон-Альп, є досить активними учасниками парадипломатії і впливають на формування та реалізацію європейської та світової політики.

Якісні зміни, що відбулися у відносинах між регіонами та керівними структурами ЄС не в останню чергу завдяки розвитку парадипломатії, спричинили зниження ролі кордонів у межах Євросоюзу і сприяли успішній реалізації спільної регіональної політики.

Європа залишається на сьогодні головним світовим майданчиком, на якому більшість держав-лідерів почуваються політично впевненими та зберігають відносно лідируючі позиції в тих чи інших сферах. Цілком виправдано, що саме з Європою повинні бути пов'язані стратегії геополітичного виживання і лідерства у XXI ст. для Вашингтона, Москви і більшості держав, охоплених поняттям поліцентричного лідерства в глобалізованому світовому просторі.

Саме тут, у Європі, ураховуючи, звичайно, безліч міжнародних зобов'язань в інших регіонах планети, цим державам необхідно концентрувати свої зусилля на створенні стабільного і єдиного простору політики, дипломатії, культури, економіки і безпеки без розподільчих ліній [4].

Інституції Європейсько-

го Союзу скеровують зусилля на поглиблення співробітництва з Україною в різних сферах. Існує взаємозв'язок розширення та розвитку інститутів і функцій, має місце стимулююче значення вступу нових кандидатів до ЄС у рамках загального прискорення європейської інтеграції. Нові виклики розширення та загрози сучасного світу змушують акторів світової політики шукати ефективні варіанти загального поглиблення інтеграційних процесів. Європейський Союз стає дедалі складнішою системою, яка потребує нових інституціональних і політико-правових змін, але з урахуванням інтересів країн-членів, країн-кандидатів і самого ЄС як цілісності. Відповідно, нова система отримує й нові супротиви з боку інших центрів впливу, центрів сили.

Інституціоналізація та розширення Європейського Союзу є стратегічною концепцією, ціль якої – сприяти довгостроковому миру й стабільності в Європі. ЄС дуже зацікавлений у стабільності та злагоді серед своїх найближчих сусідів, з урахуванням і тих, які перебува-

ють у списку очікування на вступ до Євросоюзу, що розширюється на Схід. Таке розширення повинно допомогти переступити через поділ, що тривав століттями в Європі на рівні цивілізації й релігії і був причиною значної кількості політичних і збройних конфліктів у минулому. У XXI ст. об'єднана Європа, що наблизилася впритул до кордонів колишнього Радянського Союзу, фактично є багатокультурним співтовариством суміжних держав із різними релігійними, етнічними й культурними характеристиками. Історична динаміка інституціональних процесів європейського будівництва логічно завершилася на одному з етапів становленням оригінальної інституціональної моделі, центром впливу в сучасному світоустрої – Європейським Союзом [5, с. 4-12].

Перелік запитань, на які сьогодні мають знайти відповіді держави поліцентричного світу, свідчать про складність зовнішньополітичних проблем, їх взаємозв'язок зі стратегіями держав на світовій арені, включаючи взаємодію з Росією, США, ЄС, а також іншими державами глобалізованого світу, у тому числі – з Україною. Наша країна на сьогодні є в центрі світового геополітичного простору, нової геополітичної конструкції, що вибудовується в Європі. Для України важливим є досвід як розвитку парадипломатії субнаціональних регіонів ЄС, так і євро регіонів, що охоплюють територію України та країн, які входять до складу Євросоюзу («Буг», «Карпатський регіон», «Нижній Дунай» та ін.).

Розвиток парадипломатії як складової процесів регіоналізації в Україні може сприяти формуванню системи транскордонного співробітництва й упровадженню на практиці євроінтеграційних прагнень нашої країни, практичної презентації визначеного проєвропейського курсу [6].

Отже, делегування значної частини владних повноважень регіонам, субнаціональним чи тим, які виникли внаслідок транскордонного співробітництва, на сьогодні визначається як особливий тип дипломатії – парадипломатія. При цьому варто зазначити, що інструментарій парадипломатії не має суттєвих відмінностей від інструментарію класичної дипломатії. Виникнення

та ефективна діяльність парадипломатії свідчить про активний розвиток нового напрямку дипломатії в нових умовах інституціоналізації, глобалізації та регіоналізації. Основні підходи та механізми діяльності акторів парадипломатії, спрямовані на мобілізацію регіональних ресурсів, цілком себе виправдовують і сприяють реалізації ініціатив, покликаних забезпечити інтереси регіонів та їхніх громадян у сфері зовнішніх зносин. Досвід розвитку парадипломатії Європейського Союзу становить як теоретичний, так і практичний інтерес для регіонів України. Формування міжрегіональних відносин за європейськими зразками, у контексті трансформації політичних моделей східноєвропейських країн, від-

бувається в ході реалізації «Східного партнерства».

Список використаних джерел:

1. Грачевська Т.О. Парадипломатія як складова процесів регіоналізації на сучасному етапі // Т.О. Грачевська // Грані. – 2014. – № 12. – С. 77-82.
2. Плотникова О.В. *Международные связи регионов государств: характеристика и особенности* / О.В. Плотникова, О.Ю. Дубровина. – М.: Норма, Инфра-М, 2016. – 192 с.
3. Циватий В.Г. *Глобалізація та європейська регіональна політика: історичні імперативи і сучасність* // В.Г. Циватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2012. – Випуск 18. – С. 20-26.
4. Pigman Geoffrey Allen. *Contemporary Diplomacy* / A.G. Pigman. – Washington,

2010. – 288 p.

5. Циватий В.Г. *Євроінтеграційна діяльність України через призму реалізації програми Східного партнерства: інституціональний та іміджевий аспекти* // В.Г. Циватий, Л.Д. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Вип. 23. – Ч. II. – Серія «Політичні науки». – К.: ДАУ при МЗС України, 2016. – С. 4-12.
6. *Paradiplomacy in action. The foreign relations of subnational actors.* – L., 1999. – 231p.

Вячеслав Циватий,
ректор Дипломатичної академії України при МЗС, кандидат історичних наук, доцент кафедри дипломатичної та консульської служби, заслужений працівник освіти України

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано регіони як самостійні гравці не лише на національному рівні, а й на міжнародній арені, адже сучасні міжнародно-політичні процеси та еволюція політико-дипломатичних систем формуються в контексті трьох взаємопов'язаних тенденцій: глобалізації, регіоналізації та інституціоналізації. Одним із найбільш яскравих проявів регіоналізації стала тенденція зростання субнаціональних акторів у міжнародних і дипломатичних системах.

Передавання значної частини владних повноважень регіонам, субнаціональним чи тим, що виникли в результаті транскордонного співробітництва, на сьогодні визначається як особливий тип дипломатії – парадипломатія. При цьому увага акцентується на тому, що виникнення та ефективна діяльність парадипломатії свідчить про активний розвиток новаційного напрямку дипломатії в нових умовах поліцентричного світу. Досвід розвитку парадипломатії Європейського Союзу становить як теоретичний, так і практичний інтерес для регіонів України.

Ключові слова: дипломатія, зовнішня політика, парадипломатія, інституціоналізація, регіоналізація, глобалізація, Україна, Європейський Союз.

АННОТАЦІЯ

В статье проанализированы регионы как самостоятельные игроки не только на национальном уровне, но и на международной арене, ведь современные международно-политические процессы и эволюция политико-дипломатических систем формируются в контексте трёх взаимосвязанных тенденций: глобализации, регионализации и институционализации. Одним из наиболее ярких проявлений регионализации стала тенденция роста субнациональных акторов в международных и дипломатических системах.

Передачу значительной части властных полномочий регионам, субнациональным или возникшим в результате трансграничного сотрудничества, на сегодня определяется как особый тип дипломатии – парадипломатия. При этом внимание акцентируется на том, что возникновение и эффективная деятельность парадипломатии свидетельствует об активном развитии новационного направления дипломатии в новых условиях полицентричного мира. Опыт развития парадипломатии Европейского Союза представляет как теоретический, так и практический интерес для регионов Украины.

Ключевые слова: дипломатия, внешняя политика, парадипломатия, институционализация, регионализация, глобализация, Украина, Европейский Союз.

